

mærkede fortegnelser over Bournonvilles samtlige værker. Godt nok er der mange løse ender, som forfatteren lader ligge, men her kan jo andre specialister spinde videre.

Michael Linton

Peter Anholm: *Sømandsliv og guldfeber. Erindringer fra verdenshavene, Australien og New Zealand 1854-1864*. (Historisk Samfund for Sønderjylland, Åbenrå 1981). 195 sider ill.

Efter 110 års skuffetilværelse er Peter Anholms erindringer blevet udgivet. Der er her ingen tale om i hast nedskrevne erindringer, men om en flere gange omskrevet beretning. Oprindeligt blev manuskriptet til i 1871, men senere omarbejdet henholdsvis i 1889 og 1906 for at skabe en mere flydende og detaljeret fremstilling. Den foreliggende fremstilling er fra 1906 bortset fra forordet (1871) og efterskriften (1900), der blev lavet som en tilføjelse til 1889-udgaven. Bogen giver i sin første del en kortfattet, men detaljeret fremstilling af det daglige liv, som de store sejlskibes sømænd levede. Om tiden som guldgraver, i bogens anden og tredje del, skildres det daglige trælse slid i jagten på guldet. Håb vekslede med skuffelser; det var kun de færreste beskåret at gøre det store fund. Styrken i denne del af bogen ligger i beskrivelsen af dagligdagen, det venskab og samarbejde, der ofte var mellem guldgraverne. Peter Anholm opgav tilværelsen som guldgraver og vendte hjem i 1864, to år før de store guldfund blev gjort, for at slå sig ned som landmand. Den foreliggende bog er et læseværdigt dokument med sine beskrivelser af vilkårene for datidens unge, som valgte søen og jagten på guldet som levevej.

Henrik Vedel-Smith

Birgit Nüchel Thomsen: *Industrielle foretagere på Tuborg 1873-1885. Kilder og studier*. (Selskabet til udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1980). 690 s.

Hovedpersonen i denne bog er den meget aktive industrimand fra sidste halvdel af forrige århundrede, Philip W. Heymann (1837-93). Han beskæftigede sig især med fremstilling og eksport af forædlede danske landbrugsprodukter, men han var også med til at grundlægge Tuborgs fabrikker 1873 sammen med C.F. Tietgen, G.A. Hagemann, Gustav Brock samt Rudolph Puggård. I en årrække besad han end- og aktiemajoriteten.

Virksomheden var fra starten stort anlagt og bestod foruden af et bryggeri for bajersk øl tillige af en svovlsyre- og gødningsfabrik samt et glasværk. I 1880 blev Heymann leder og formand for foretagendet, som han koncentrerede om bryggerivirksomheden, idet han afviklede gødningsfabrik og glasværk.

Philip W. Heymann var en udpræget igangsætter eller entreprenør, som den type kaldes i den økonomisk-historiske debat. Entreprenørens betydning har i mange år tiltrukket forskngens opmærksomhed. Den østrigsk-amerikanske forsker Joseph A. Schumpeter (1883-1950) har som bekendt hævdet den innoverende entreprenørs fundamentale betydning for samfundets økonomiske og sociale udvikling, men også Karl Marx har interesseret sig for den store virksomhedsgrundlægger. Det er derfor naturligt, at udgiveren sætter Heymann ind i den forskningsdebat, og gennem kilderne ønsker hun, at læseren kan følge entreprenørfunktionen på et mikroniveau.

I en 80 sider lang introduktion sætter udgiveren kilderne: breve og papirer

fra det øverste iværksætterplan, dvs. fra bestyrelses- og direktionniveau, ind i en samtidig sammenhæng. I dette afsnit præsenteres også hovedpersonerne, deres baggrund og berøringskredse. Her sættes Heymann som person og type ind i en forskningsmæssig diskussion, og Birgit Nüchel Thomsen konkluderer, at entreprenørbegrebet, sådan som Schumpeter opfattede det, nærmest sprænges i forhold til personen Heymann og virksomheden Tuborg. Hun nævner således, at brygmeesterens indsats på Tuborg næppe kan skilles fra Heymanns. Heller ikke Marx's teorier finder hun kan presses ned over bryggerivirksomheden og personerne bag Tuborg. Bl.a. fulgte udviklingen i 1880'erne ikke det forløb, som Marx havde postuleret vil være typisk.

Efter introduktionen følger selve kildeudgivelsen, næsten 600 sider. Også her fremlægges spændende læsning; bl.a. fremgår det, hvordan ideer opstår og udføres. Kombinationen af den fylde indledning efterfulgt af selve kildeudgivelsen giver læseren rimelige muligheder for at forstå og følge udviklingen omkring Tuborg. Der kan naturligvis altid rejses det spørgsmål, om det er rimeligt med sådanne omfangsrige kildeudgivelser, når materialet i forvejen er tilgængeligt på bryggeriet Tuborg. På den anden side bliver der gennem sådanne arbejder fremlagt et materiale, der kan benyttes også i mere perifere sammenhænge, ligesom kilderne naturligvis bliver spredt til en bredere kreds. Kan udgivelsen tillige stimulere interessen for erhvervshistorie, må arbejdet i høj grad siges at være berettiget, og man kan med forventning se frem til bind 2.

Henrik Fode

Søren Mørch: *Den ny Danmarkshistorie 1880-1960*. (Gyldendal, 1982). 428 s.

Under betydelig opmærksomhed har Søren Mørch udgivet *Den ny Danmarkshistorie*. Det er en stor bog. Teksten fylder 407 dobbeltspaltede sider, og der er mange illustrationer. Bogens stil er præget af en mundtlig fortælleform, som gør den velskrevet og veloplagt indtil det forføreriske. Emnet for bogen er Danmarks overgang fra et u-landslignende agrarsamfund til et industrielt velfærdssamfund, og hovedvægten er lagt på at beskrive de forandringer i levevilkår og bevidsthedsliv, som denne overgang førte med sig. 'Bevidsthedsliv' bruges i bred forstand, idet både politik, privatliv og kunst behandles som forskellige udtryk for opfattelsen af omverdenen. Bogen er en bredt anlagt beskrivelse af en længere periodes socio-økonomiske og dermed sammenhængende bevidsthedsmæssige udvikling. Det er et stort mål at sætte sig, og forfatteren kan gøre krav på en betydelig kredit for overhovedet at turde. Der kan imidlertid rettes forholdsvis tungtvejende indvendinger mod bogen, som det i det følgende skal søges påvist. Så meget mere kan der være grund til at slå fast, at bogen har mange kvaliteter, den rummer mange nye iagttagelser og har mange rammende formuleringer og formår at fastholde læserens interesse.

Det er et hovedsynspunkt i bogen mht. den socio-økonomiske udvikling, at den danske arbejderklasse ikke var et proletariet, men slet og ret landarbejdere, der flyttede til byerne for at få det bedre, og det fik de. Det står ikke helt klart, hvorfor landarbejdere ikke kan være proletariet, men det er en biting. Det er nok også en vel kortfattet beskrivelse af de vandringsbevægelser, der forekom i perioden at fremstille